

רמב"ן פרשת חיי שרה כד, א

ברך את אברהם בכל - בעושר ונכסים וכבוד אורך ימים ובנים, וזאת כל חמדת האדם (אבן עזרא). והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל, לא חסר דבר זולתי שיראה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו, ולכן התאווה לזה:

ולרבותינו בזה ענין נפלא. אמרו (ב"ב טז ב) וה' ברך את אברהם בכל, רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת, רבי יהודה אומר בת היתה לו, אחרים אומרים בת היתה לו ובכל שמה. דרש רבי מאיר שלא היתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה. ורבי יהודה דרש כי בת היתה לו, דאפילו ברית לא חסריה רחמנא (שם קמא א), והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר. ובאו אחרים והזכירו שם הבת:

ובאמת שאין הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עם רבי יהודה להודיע אותנו שם הבת הזאת בלבד, וחלילה להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה, שיאמר הכתוב כי ברך אתו השם בבת אחת ששמה כך:

אבל אחרים חדשו בפירוש הכתוב הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה, ואמרו כי "בכל" תרמוז על ענין גדול, והוא שיש להקב"ה מדה תקרא "כל", מפני שהיא יסוד הכל, ובה נאמר (ישעיה מד כד) אנכי ה' עושה כל, והוא שנאמר (קהלת ה ח) ויתרון ארץ בכל הוא, יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדולה השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא, והיא המדה השמינית מ"ג מדות, ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה, ובה הוא מנהיג את הכל, והיא בית דינו של הקדוש ברוך הוא הנרמז במלת וה' בכל מקום (ב"ר נא ב), והיא שנקראת כלה בספר שיר השירים, בעבור שהיא כלולה מן הכל, והיא שחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות רבים בעבור שהיא כנסת הכל. והמדה הזאת היתה לאברהם כבת, כי הוא איש החסד ויתנהג בזו, ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו, או שלא הוליד, אבל היא רומזת ענין גדול שברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כל, כלשון כי שמי בקרבו (שמות כג כא). והנה הוא מבורך בשמים ובארץ, ולכך אמר בה' אלהי השמים ואלהי הארץ: והענין הזה נמצא לרבותינו רמוז בהגדות במקומות רבים, כענין שאמרו במדרש חזית (שהש"ר ג כא) שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אליעזר ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו (שה"ש ג יא), אמר לו הן, אמר לו היאך, אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי, ולא זו מחבבה עד שקרא אותה אמי, כך בתחילה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל וקראן בתי, הדא הוא דכתיב (תהלים מה יא) שמעי בת וראי, ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי, שנאמר (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זו מחבבן עד שקראן אמי, שנאמר (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי, לאמי כתיב. עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו, אמר לו אילו לא באתי אלא לשמוע זה הדבר מפיד די:

ומבואר זה במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר כב). אמרו בפסוק אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי (ישעיה מד כד), אני כשנטעתי אילן זה להשתעשע בו כל העולם ורקעתי בו הכל וקראתי שמו כל, שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא, והכל צריכין לו ובו צופין ולו

מחכים, ומשם פורחים נשמות, לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו מלאך לאמר אני קדמתי לך. גם בעת שרקעתי ארצי שבה נטעתי ושרשתי אילן זה ושמחתים ביחד ושמחתי בהם, מי אתי שגליתי לו סודי זה, עד כאן :

ועוד שם מבואר מאי ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב), אמר בעת שחטאו לך בניך ותכעס עליהם רחם תזכור, ומאי רחם תזכור, זכור אותו שאמר ארחמך ה' חזקי (תהלים יח ב), ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתן של ישראל, וזכור בנו שירשה ונתת לו המדה הזאת, שהיא שכינתו של ישראל דכתיב (מ"א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה, וזכור אביהם אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח), ובקרב שנים תודיע (חבקוק ג ב). ומהיכן היתה בת לאברהם, הן, דכתיב וה' ברך את אברהם בכל, וכתיב (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, ההיא ברכה היתה בתו, או לא היתה אלא אמו, הן בתו היתה, משל לאדון שהיה לו עבד שלם תמים לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן, אמר האדון מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו, אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו, חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו, אהבו האח וקראו אוהבי דכתיב זרע אברהם אוהבי, אמר מה אתן לו או מה אעשה לו, הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם סגולת מלכים, אתננה לו ויזכה במקומי, הדא הוא דכתיב וה' ברך את אברהם בכל, עד כאן :

ואם תבין מה שכתבתי תדע מאמר הנשים הארורות שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל (ירמיה מד יח), ולמה נכתבה המלה חסרת האל"ף, ותשכיל דברים רבים סתומים בתורה ומקרא. ואילו ידע זה המתהדר בסודותיו תאלמנה שפתיו מהלעיג על דברי רבותינו, ולכן כתבתי זה לסכור פי הדוברים על הצדיקים עתק :